

ПРЕДУЗЕЋЕ И ПРЕДУЗЕТНИШТВО У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА ПРИВРЕЂИВАЊА THE FIRM AND ENTREPRENEURSHIP IN THE MODERN WORLD

Љубиша Милачић¹

Висока пословна школа струковних студија, Блаце, Србија

Сажетак: Суштину пословања предузећа чини обављање економских функција, због чега је оно преваходно и основано, преко којих она остварују раст и развој а самим тим и напредак целокупног друштва јер се ефекти његовог функционисања директно одражавају на целокупно окружење. Поред обављања економских функција данашња предузећа у развоју друштва и цивилизације уопште имају и врло значајне неекономске функције. Садашњи услови у којима послују предузећа опеређени су многим околностима које су се појавиле као непредвиђене, попут финансијске кризе, која у крајњој истанци има негативан утицај на пословање. Позиционирање предузећа и пројектовање будућих праваца развоја је један од најтежих задатака који се поставља пред предузећем.

Кључне речи: предузеће, економски систем, предузетништво, предузетник, менаџер

Abstract: Economic function is the core firms' function, and very reason for its foundation. Firms' growth and development affecting positively entire society's prosperity due to the fact that positive effects of firms economic activities affecting not only itself, but the whole environment and surrounding. In addition to economic functions, in modern world firms also have important non-economic functions. Present moment for economic activities of the firms is characterized by financial crisis, as the factor that affecting firms' activities. Positioning of the firm and projecting future prospects for development and growth are some of the most important tasks for firms.

Keywords: Firm, economic system, entrepreneurship, entrepreneur, manager

1. ПОЈМОВНО ОДРЕЂИВАЊЕ ПРЕДУЗЕЋА

Предузеће, се у литератури дефинише на разне начине што илуструје велики број дефиниција које га појмовно одређују. Међутим, може се констатовати да је веома тешко свеобухватно једном дефиницијом одразити суштину тако сложеног економског феномена. Да би се дошло до закључка потребно је анализирати све појавне манифестације предузећа. Предузећа су настала као резултат деловања економских законитости и човековог рада у свим доменима развоја друштва, где су предузећа били носиоци и генератори не само развоја економије већ и друштва у целини. Ово

¹ ljubisa.milacic@vpskp.edu.rs

због тога што је од пословања и развоја предузећа зависио и развој привреде а самим тим и целокупног друштва.

Укупна економска активност једног друштва одвија се тако што се на одређеним задацима, у складу са друштвеном поделом рада, ангажују појединачни привредни субјекти тј. предузећа. На развој предузећа утицао је развој производних снага, развијање друштвене поделе рада и ширење људских потреба. Из потребе да се прилагоде спољним утицајима, и да што ефикасније искористе расположива средства и уложени рад као и да произведу што више роба, предузећа су мењала и своју унутрашњу организацију тако да се данашња привреда карактерише постојањем великог броја различитих организационих облика предузећа. Предузеће је организациони систем јер настаје организованом акцијом људи ради остварења одређеног циља. Да би се постигао дефинисани циљ, у оквиру предузећа се мора извршити систематско и планско повезивање радника у колективу, радника са средствима за рад и међусобног повезивања средстава. Повезивање се врши у складу са организационим правилима која имају трајни карактер и представљају организацију предузећа која регулише конституцију и функционисање предузећа.

2. ПРЕДУЗЕЋЕ КАО ЕКОНОМСКИ СИСТЕМ

Да би се одредила суштина предузећа мора се, поставити питање зашто је предузеће превасходно економски систем? Пошто се предузећа оснива ради трајног остваривања економских циљева оно је економски организациони систем.² Оно је сложен систем а та сложеност произилази из броја елемената у систему и броја управљачких импулса којима се систем управља ка циљу.

Основни циљеви његовог конституисања, функционисања и развоја имају наглашен економски карактер јер се преобладајуће односе на обављање једне или више производно - прометних функција односно читавог низа различитих композиција и комплекса ових функција.

Структура и манифестација предузећа значе сложену појаву. Елементи економске и организационе структуре овог система међусобно се испреплићу и условљавају. Томе треба додати и

² Кисић, С., Петровић-Јовановић, М., „Економика предузећа“, Савремена администрација, Београд, 1999., стр. 22

повезаност осталих испољавања предузећа, са елементима његове економске и организационе стварности.³

Приликом пројектовања новог предузећа, његове реорганизације или идентификације и решавања постојећих проблема, морају се имати у виду својства предузећа као система. Посматрањем предузећа као система омогућено је да се примењује системски приступ у решавању практичних проблема у предузећу.

Особина предузећа као економског пословног система произилази из његове материјалне базе, коју чине капитал и рад, али и из економских закона и принципа на којима се заснива његово пословање и развој.

Својства економског система резултирају из чињеница да се сви инпути и оутпути предузећа економски валоризују. То значи да се све интеракције са окружењем и унутрашњим трансформационим процесима имају економску садржину, а свеукупно понашање почива на рационалности као логичном економском постулату. Мотиви власника, менаџера и запослених у предузећу су такође превасходно економски а уношење у структуру предузећа нових елемената почива превасходно на економским принципима.

Пошто предузеће своју основну мисију реализује обезбеђујући претпоставке за реализацију најразличитијих често и међусобно конфликтних и супротних интереса, то се од предузећа као економског система захтева да обезбеди реализацију економских интереса.

Наведени економски интереси које предузеће својим пословањем треба да реализује с једне стране и безброј предузећа врло различитих организационих, правних и својинских облика чине савремену светску економију. Између свих тих предузећа постоје сличности и битне разлике, што произилази из карактера друштвено - економских система као и специфичности пословног и институционалног амбијента у коме организују своје пословање и развој.

Оно што повезује све интересе и оно што је заједничко код свих предузећа је предузетништво и предузетнички интерес. У оним привредама у којима је у историји економије предузетнички интерес фаворизован кроз слободно приватно предузетништво економски развој је био експанзиван, то су данас економски најразвијеније земље света. Међутим, у оним привредама где је успостављен систем тзв. "контролисаног предузетништва" са ингеренцијом

³ Ставрић, Б., Анђелковић, Р., Берберовић, Ш., Економика предузећа, Економски факултет Приштина, 1998., стр. 22

државе у привреду и предузећа, резултати привредног и друштвеног развоја су далеко од потенцијалних, примерених расположивим ресурсима.

На основу многих анализа дошло се до закључка да приватно предузетништво подразумева одређене слободе као што су:⁴

- право власника на остварени профит (као и ризик у случају губитка)
- право на отпочињање и окончавање сваког законом дозвољеног посла
- право на инвестирање и неинвестирање
- право на склапање уговора
- право куповине и продаје по властитом нахођењу
- право слободног формирања цена.

У већини земаља постоји мешовити или комбиновани систем приватног и јавног или друштвеног власништва у пословно-економском предузетништву. Да би смо знали каква је ефикасност привреде ових земаља веома је значајно која врста предузетништва је преовлађујућа. Анализе економског развоја појединих земаља то недвосмислено показују. Ефикасност и ефективност предузећа, почива на предузетништву и менаџерима који у својству власника, као независни или пак у својству ангажованих професионалаца као зависни предузетници у суштини представљају основне носиоце и реализаторе предузетништва.

3.ВЛАСНИШТВО-ТРЖИШТЕ-ПРЕДУЗЕТНИК-МЕНАѢЕР

Предузетништво и предузеће се мора посматрати и у ширем контексту постојања традиције и културе предузетништва у окружењу као и става државе према предузетништву и тржишту. Најразвијеније привреде света свој развој су заснивале на предузетничкој а у последње време и на менаџерској економији (како је Галбрајт зове). Међутим, сви резултати који су остварени пословањем и растом и развојем савременог предузећа резултат су успешног споја: власништво - тржиште - предузетник - менаџер.⁵

У домаћој и страној литератури посвећеној менаџменту постоје различити концептуални приступи у третирању предузетника и менаџера и концептима схватања менаџмента

⁴ Koontz H., R. Fulmer, Кључни фактори подузетништва, Ослобођење, Сарајево 1990.,стр.128

⁵ Николић, М., и др., „Економика предузећа“, Економски факултет Београд, 2000., стр. 28

уопште, а нарочито у одређивању њихове улоге и значаја у привреди. Дијапазон разлика иде од глорификације па до оспоравања професионализације менаџмента где се менаџери јављају као зависни предузетници. Међутим, већина је сагласна око става да су предузетништво и предузетник базична покретачка полуга предузећа и привредног развоја. Без разумевања предузетништва и предузетничке функције независно да ли је обавља власник или ангажован менаџер професионалац у име власника, не може се схватити логика покретачких механизма.

Професионални менаџмент је услов и основ успешног пословања сваког већег и великог предузећа уопште, а нарочито у савременим условима пословања, са врло турбулентним окружењем и оштром беспопштедном конкурентском борбом на тржишту. Он постаје неизбежна потреба предузећа кад оно достигне одређен обим свога раста. Ту критичну тачку када са система управљања са њим од стране власника-предузетника, треба прећи на систем професионалног менаџмента у њему чини, по Друзкеру, 300 до 1.000 запослених, зависно од степена запослености и разноврсности његовог пословања.⁶

Да ли је предузеће успешно или неуспешно, да ли остварује бржи или спорији раст, у највећој мери зависи од успешном или мање успешног обављања предузетничке функције од стране:

- власника - менаџера у тзв. предузетничком приватно контролисаном предузећу или
- менаџера професионалаца ангажованих и овлашћених од стране власника (акционара) у менаџерски контролисаним предузећима.

4. УЛОГА ПРЕДУЗЕТНИКА У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА ПРИВРЕЂИВАЊА

Способност предузетника се дефинише са становишта његових личних особина које поседује, за разлику од других или, пак са становишта онога што је способен да створи и да тиме управља. Суштину предузетништва изражава његов акт стварања новог предузећа и спремности за прихватање пословног ризика. То значи да се као предузетник може појавити појединац али и група људи који су способни да креирају нове идеје и нове могућности и да за њих привуку потребан капитал и људе. Из овога произилази да су предузетници способни да створе предузеће, креирају организацију и

⁶ Тодосијевић, Р., и др, “ Менаџмент“, Економски факултет Суботица, 1994., стр. 8

управљање и прихвате пословни ризик, како би обезбедили капитални добитак и повећали вредност предузећа. Они су креатори битних промена јер на њима граде нове пословне комбинације и обезбеђују компаративне предности за своје предузеће. Опстанак предузећа је угрожен уколико не постоје такве предузетничке активности јер ће предузеће назадовати и неће моћу да издржи конкуренцију која се појави на тржишту.

Предузетник није оруђе већ стваралац тржишта, он није само истраживач већ креатор пословних могућности, није онај ко оптимизира изворе, већ подстиче, није само власник технологије, већ њен стваралац. Предузетник није само зависан од капитала, рада и земље већ дефинише и креира капитал, даје вредност земљи и нуди свој рад дајући ефекат аморфном раду других. Пошто је предузетник, није оријентисан на инкременталне већ битне промене то предузетништво подразумева да се у предузећу дешавају суштинске промене. Предузетништво је "способност неке особе да запази повољну прилику за посао, да прикупи капитал потребан да се та прилика искористи и да започне неки посао преузимајући ризик да неће успети али у нади да ће постићи успех да смишља, развија и реализује нове и профитабилне идеје и програме".⁷

Одвајањем власништва од контроле долази до раздвајања функција које су биле спојене у личност предузетника, а то су сношење ризика и одлучивање. Поставља се питање ко је, у условима раздвојености власништва од контроле, носилац предузетничке функције – менаџер, који доноси одлуке и чини се да не сноси ризик, или власници-акционари, који не доносе одлуке, али сnose ризик. Постоји неколико схватања и неколико одговора на ово питање.

По једном схватању предузетништво припада власницима-акционарима, зато што власници-акционари, и сnose ризик и доносе одлуке, у том смислу што одлучују о избору менаџера, односно особе која ће да доноси одлуке у корпорацији. Из тог разлога, мада се чини да менаџери одлучују, чињеница је да кључна одлука, она која се односи на њихов избор, припада власницима-акционарима. Овакво схватање се може оспорити чињеницом да су акције предузећа "разбацане", тј. налазе се у поседу великог броја особа и институција, а акционари, са малим бројем акција ретко или никако не присуствују скупштини акционара.

⁷ Koontz H., R. Fulmer, „Кључни фактори подузетништва“, Ослобођење, Сарајево 1990., стр.140

Схватање о томе да су носиоци предузетничке функције менаџери, неки аутори⁸ заснивају на тези да су због широке дисперзије власништва у савременим корпорацијама, власници-акционари неутрални према ризику. Купујући довољан број различитих акција, акционари диверсификују своја портфолија, међу којима не постоји статистичка корелација. Пошто инвестиције предузећа постижу неизвесне приносе, појављује се трошак сношења ризика, који се одузима из очекиваних приноса, да би се израчунала вредност инвестиција за сваког акционара који је несклон ризику.

Уколико је број акционара велики, и ако број акција предузећа које поседују, представља мали удео у богатству сваког од њих, онда су трошкови појединачног ризика, укључени у инвестиције предузећа, занемарљиви. Њихов износ за све акционаре тежи да буде занемарљив, јер уколико је број акционара довољно велики, појединачни трошкови опадају више него што се повећава број акционара. То значи да, уколико менаџери делују у интересу акционара, онда се они понашају као неутрални према ризику. Из тог разлога, менаџере је могуће идентификовати са предузетником, јер се функција сношења ризика јавља као последица његове идентификације са интересима мале групе акционара, а његова способност да сноси ризик произилази из удруженог ефекта заједничког ризика у једном предузећу. Уколико менаџери нису склони ризику, односно да не прихватају инвестиционе пројекте који у себи носе виши степен ризика, раст предузећа може да буде успорен.

Постоје и схватања по којима је предузетништво једини лимит, односно граница раста предузећа. Полазна претпоставка оваквог схватања је да не постоји било која друга граница раста предузећа, осим способности предузетника, из тог разлога што се сматра да је способан предузетник у могућности да отклони све остале препреке раста предузећа. На пример, лимите, које би предузеће ограничавали у производњи оптималног оутпута, способан предузетник би могао да отклони креирањем нових производа или нових производних линија. Једноставно речено, за способног предузетника не постоји нерешив проблем и безизлазна ситуација јер је у сваком тренутку спреман да отклони настале препреке у пословању и својом флексибилношћу омогући опстанак предузећа у условима турбулентног окружења.

⁸ Arrow, K., R. Lind, „Uncertainty and the Evaluation of Public Investment Decisions“, American Economic Review, vol. 60, 1970., str. 364

Термин „контролисано предузетништво“ значи да се држава као власник предузећа јавља у функцији предузетника преносећи је мање или више на менаџере које поставља да воде предузећа у државној својини, чије понашање такође у већој или мањој мери планом административно регулише. Досадашња пракса показала је да држава најлошије обавља функцију предузетника.

Ефекти доброг предузетника на конкретно предузеће се огледају у:

- његовој надпросечној ефикасности и ефективности,
- бржем темпу његовог раста и развоја од других предузећа у грани.

Предузећа која воде најбољи предузетници су препознатљива по томе што:

- представљају тзв, "вође" у грани;
- освајају нове производе и технологије;
- освајају нове тржишне позиције;
- предњаче у новим стратегијама, организационим реструктурирањима и ефикасном менаџменту;
- остварују највеће профите, високе дивиденде и инвестирају значајан капитал у свој раст и развој и
- инвестирају у развој кадрова и томе слично.⁹

Из свега наведеног види се да је улога предузетника у савременим условима привређивања веома велика и битна за пословање и развој предузећа као неопходне предуслове даљег опстанка предузећа.

ЗАКЉУЧАК

Анализирајући економске атрибуте предузећа може се закључити да се оно као економски систем оснива да реализује економске циљеве да настаје, послује, развија се и гаси по економским законима и принципима, да се његова ефикасност и ефективност изражавају економским категоријама. Ти циљеви могу бити појединачни, групни, општи, национални и интернационални, па се њихово остваривање реализује кроз врло различите модалитете предузећа. Другим речима, то представља трипартитни концепт економије који се огледа у томе да буду подмирени интереси радника, власника предузећа и друштвене заједнице. Пошто предузеће своју основну мисију реализује обезбеђујући претпоставке

⁹ Николић, М., и др., Економика предузећа, Економски факултет Београд, 2000., стр. 28

за реализацију најразличитијих често и међусобно конфликтних и супротних интереса, то се од предузећа као економског система захтева да обезбеди реализацију економских интереса.

Уколико предузеће не воде способни предузетници последице по пословање и опстанак предузећа могу бити далекосежне јер могу да изазову његово заостајање у свим сегментима пословања, заостајање у развоју у односу на конкуренцију што може да доведе до некурентности њихових производа на тржишту и у најгорем случају до престанка пословања предузећа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arrow, K., and R. Lind, (1970), *Uncertainty and the Evaluation of Public Investment Decisions*, American Economic Review, vol. 60,
2. Кисић, С., и М. Петровић-Јовановић, (1999), *Економика предузећа*, Савремена администрација, Београд,
3. Koontz, H., and R. Fulmer, (1990), *Кључни фактори предузетништва*, Ослобођење, Сарајево,
4. Николић, М., и др., (2000), *Економика предузећа*, Економски факултет Београд,
5. Ставрић, Б., Анђелковић, Р., и Ш. Берберовић, (1998), *Економика предузећа*, Економски факултет Приштина,
6. Тодосијевић, Р., и др, (1994), *Менаџмент*, Економски факултет Суботица,

Рукопис приспео: 10.07.2011.

Одобрен за штампање: 11.07.2011.